

ja i postupcima s ruske i ukrajinske strane, nastojeći minimizirati utjecaj vlastitih ideoloških i drugih predrasuda na rezultate istraživanja. Konačno, što proizlazi iz svih dosadašnjih razloga, njihov tretman razdoblja koje opisuju pokazuje da je unatoč popularnoj percepciji rata u Ukrajini kao rata između Rusije i NATO-a, koja ne mora biti sasvim netočna, riječ o sukobu čije su ključne momente i razvoj definirali, *for better or for worse*, upravo ukrajinski i ruski akteri.

Stipe Buzar

Libertas međunarodno sveučilište

Prikaz

Kathleen E. Powers
Nationalisms in International Politics

Princeton University Press, Princeton, 2022.,
 313 str.

Kathleen E. Powers američka je profesorica koja predaje na Sveučilištu Dartmouth te proučava međunarodne odnose i psihologiju. Njena knjiga *Nationalisms in International Politics* izdana 2022. godine povezuje upravo te dvije discipline. S obzirom na naslov knjige i na godinu izdanja, uslijed izbijanja Rata u Ukrajini praktički nije mogla biti relevantnija. Upravo taj rat demonstrira utjecaj nacionalizma na međunarodnu politiku i oslikava kako on može biti destruktivan, jer je postao podlo-

gom ruske agresije, ali i konstruktivan, jer je pružio priliku za nastanak sveobuhvatnog ukrajinskog nacionalnog identiteta. Također, vidljivo je da je ojačao i supranacionalizam u Europskoj uniji na temelju jačanja percepcije Rusije kao prijetnje i iskaza ogromne solidarnosti Ukrajini. Premda je nacionalizam moguće objasniti kroz teorije, one ga objašnjavaju na različite načine, oprečne su i nijedna ne zahvaća sve njegove aspekte. Ipak, prevladava diskurs promatranja nacionalizma i supranacionalizma kao singularnog fenomena. Uz to, nacionalizam se načelno smatra problematičnim, a supranacionalizam korisnim. Powers osporava takav diskurs, te svojom knjigom želi pokazati da se nacionalizam i supranacionalizam ne mogu promatrati u singularu ili izričito pozitivno/negativno, već da postoje različite osnove na kojima su izgrađeni. Autorica smatra da osnova ima najveći utjecaj na militarizam ili volju za suradnjom u okviru međunarodnih odnosa.

U prvom poglavlju "Nationalisms in International Politics" Powers postavlja teorijske osnove izgradnje svojeg budućeg istraživanja. Pokušava objasniti zašto su neki nacionalizmi posvećeni agresivnosti, a neki nisu. Odvaja i nacionalizme koji zagovaraju upotrebu oružane sile od nacionalizama koji je odobravaju u ograničenoj mjeri. Kod supranacionalizama proučava želju o dubljoj sigurnosnoj integraciji naspram sumnjičavosti prema partnerima. Na temelju psihološke teorije odnosnih modela definira jedinstvo i jednakost kao dva različita modela odnosa. Postavljeni modeli mogu prikazati kako će se netko tko se njima koristi ponašati u odnosu na druge. U ovom slučaju to se odnosi na države u okviru sustava međunarodnih odnosa. Je-

dinstvo kao norma zagovara homogenost, primjerice zajedničku kulturu, povijest, jezik itd. Nacionalizmi jedinstva jasno razdvajaju grupe na "mi" i "oni". Naciju se smatra "kolektivnim individualcem". Za nacionalizme jedinstvo je vidljivo u pozivima na borbu za domovinu. Supranacionalizmi ističu jedinstvo preko mitova bratstva i veza različitih nacionalizama unutar njih. Nacionalizam jedinstva ima tendenciju militarizma, a supranacionalizam jedinstva pokazuje nesklonost integraciji i nepovjerenje. Suprotno tome, nacionalizmi i supranacionalizmi zasnovani na jednakosti upućuju na reciprocitet i pravednost. Grupe su heterogenije i fleksibilnije definirane. Jednakost će kod nacionalizma ukazivati na proporcionalnu eskalaciju konflikta i zanemariv militarizam, a kod supranacionalizma se manifestira u većem povjerenju i želji za integracijom. Svojom klasifikacijom autorica također izbjegava problematiku podjela nacionalizama prisutnu u dosadašnjim teorijama, gdje se nacionalizmi definiraju kao građanski ili etnički, odnosno dobri ili loši. Uz to Powers ističe kako stručnjaci eksplicitno uklapaju političke ciljeve u definiciju, a zanemaruje sentimentalne osjećaje povezane s grupama. Zbog tih razloga autorica pribjegava aplikaciji psihološkog modela socijalnih identiteta. Socijalni identiteti objašnjavaju mogućnost poistovjećivanja pojedinaca s grupom na različitim razinama. Takva konceptualizacija uklanja umjetno odvajanje nacionalizama i supranacionalizama. Autorica navodi ovaj primjer: u Americi postoje Kalifornijci koji se i dalje smatraju Amerikancima, ali gaje i zaseban identitet, što potkrepljuje tvrdnju da pojedinci mogu istodobno imati i nacionalni i supranacionalni. Identitet se reflektira kroz isticanje

simbola identiteta, koji su signali odanosti prema unutra, ali i prema van. Na tim argumentima autorica postavlja istraživački dizajn u kojemu pokušava potvrditi hipotezu da nacionalizmi zasnovani na jedinstvu i jednakosti oblikuju stavove o međunarodnim sukobima i suradnji.

Drugo poglavlje "Varieties of Nationalism and Attitudes about Conflict and Cooperation" nastavlja se na sadržaj prethodnog poglavlja. Powers gradi teorijsku arhitekturu na osnovi detaljnijeg objašnjenja spomenutih pojmova i njihove pojave u stvarnom svijetu. Autorica analizira pojavu nacionalizama kroz povijesne primjere i retoriku političkih vođa prilikom držanja govora. Tako za nacionalizme zasnovane na jedinstvu izdvaja da se u Francuskoj u 16. stoljeću pozivalo na jedinstvo i srodstvo nacionalističkim temama "Majke Francuske". Jedinstvo u nacionalizmu arapskog svijeta naglašava se zajedničkom poviješću, religijom i jezikom. Sličan poziv na jedinstvo može se izdvojiti u govoru Winstona Churchilla o ideji formiranja "Sjedinjenih Država Europe" zbog zajedničkih odrednica koje postoje na kontinentu. U međunarodnim odnosima jedinstvo se manifestira znatno više kroz militarizam u govorima vođa pojedinih grupa. Powers izdvaja govore F. D. Roosevelta i G. Busha koji su u jeku velikih kriza pozivali na jedinstvo i drastičan odgovor protiv aktera koji su nanijeli nepravdu SAD-u. To je rezultiralo zaokretom prema militarističkoj vanjskoj politici, odnosno ulaskom u Drugi svjetski rat ili početkom Rata protiv terorizma. Za primjer nacionalizama izgrađenih na jednakosti navodi govor Jean-Claudea Junckera, koji Europu ne naziva Sjedinjenim Državama Europe, već drži da je ona uže s mnoštvom niti ko-

je su sve jednake. Jednakost je vidljiva i u zapisima Thomasa Jeffersona u kojima tvrdi da je američka superiornost oslonjena na posvećenost jednakosti. Jednakost se u međunarodnim odnosima najbolje može uočiti na primjeru Europske unije, u kojoj se svi tretiraju kao jednaki članovi. Takva jednakost dovela je do procesa znatne integracije, uspostave zajedničke valute i prostora bez granica. Uz efekt stabilizacije kontinenta, Europska unija unijela je vidljivu promjenu retorike političkih vođa samih članica, koji često veličaju spomenute uspjehe EU-a.

U trećem poglavlju “Nationalisms, Support for Conflict Escalation, and Militarism” Powers provodi eksperiment u kojem pokušava propitati osnove nacionalnog identiteta fiktivne države “Fredonia” u SAD-u. Različitim testnim skupinama pruža iste informacije o spomenutoj državi manipulirajući osnovama nacionalizma, koji država pokušava manifestirati u vanjskoj politici, s naglaskom na jedinstvo ili na jednakost. U scenariju jedinstva eksperimentalnoj su skupini naglašavane odrednice koje potiču homogenost grupe. U scenariju jednakosti naglasak je stavljan na odrednice koje upućuju na heterogenost i percepciju drugih kao jednakih sebi. Uključena je i kontrolna grupa kojoj nije isticana specifična osnova nacionalizma. Na osnovi izmišljenog scenarija o teritorijalnom sporu “Fredonie” i druge fiktivne države “Rusburg” autorica potiče eskalaciju kroz tri faze kako bi pratila učinak osnova na naglašenost militarizma. Rezultati pokazuju da kod jedinstva postoji pozitivan odnos između nacionalizma i militarizma, a da kod jednakosti nije tako. Pokazuju i da je nužna identitetska posvećenost nacionalizmu, koja uvelike dovodi do in-

tenzifikacije. Izmišljeni identitet potencijalno ublažava rezultat, te autorica očekuje da bi u stvarnosti rezultati po svojoj prilici bili izraženiji.

U četvrtom poglavlju “American Nationalisms and Support for Conflict” Powers pokušava rekreirati eksperiment iz trećeg poglavlja na stvarnom identitetu – američkom. Odabran je upravo američki identitet zbog toga što u američkom stanovništvu postoji povelik razdor oko pitanja nacionalizma. Autorica smatra da je moguće pronaći obje osnove (jedinstvo i jednakost) američkog nacionalizma, koje mogu poslužiti proširivanju i potvrdi prethodno provedenog eksperimenta. Na statistički relevantnom uzorku autorica provodi sličan eksperiment, ali ideja je izmijenjena kako bi se istražila poopćivost teorije za američki nacionalizam. Ispitanici su ponovno podijeljeni u zasebne grupe ovisno o osnovi nacionalizma, a za provjeru rezultata postoji i kontrolna grupa. Ispitanicima je predložen tekst napisan na osnovama jedinstva ili jednakosti kao uvod u specifičan oblik nacionalizma koji se želi testirati. Moraju odrediti i tri razloga zbog čega je jedinstvo odnosno jednakost dobar opis nekog Amerikanca. Kao dodatna provjera navedeno je pet tvrdnji prijašnjih ispitanika iz kojih valja izdvojiti one za koje ispitanici smatraju da pripadaju istoj skupini kao i oni. Za kontrolnu je skupinu taj segment izmijenjen i odnosi se na nešto nepovezano s istraživanjem. Potom slijedi manipulacija činjenicama na temelju odlomka za koji različite skupine moraju odrediti pripadali li njihovoj osnovi ili ne. Glavni dio eksperimenta čine naknadne tri skupine pitanja vezanih za vanjsku politiku SAD-a. Prvi set propituje odnos SAD-a prema Kini, koja nije vidljivi neprijatelj, ali predstavlja

potencijalnu prijetnju. Time autorica ispituje militarizam. Druga dva koncentrirana su na vidljivije prijetnje SAD-u: Rusiju i Islamske države (ISIS). Njima se želi istražiti pitanje recipročnosti. Uz osnovni uvid u pitanje vanjske politike prema prijetnji unutar svakog seta, ispitanicima je ponuđen izbor djelovanja ili nedjelovanja preko nekoliko različitih opcija vanjske politike prema prijetnjama. Rezultati pokazuju da je kod ispitanika koji su čitali o jednakosti izrazito umanjen efekt militarizma u odnosu na jedinstvo i kontrolnu grupu u vezi s odgovorom na kinesku prijetnju. Kod recipročnog sukoba s Rusijom i ISIS-om rezultati pokazuju da osnova nacionalizma nije važna ako je u vanjsku politiku uključen oblik vojnog sukoba. Autorica napominje da su rezultati o militarizmu slični onima u eksperimentu u prethodnom poglavlju, a rezultati o recipročnosti sukoba dokazuju da treba biti oprezan pri definiranju nacionalizama kao benignih u okviru vanjske politike. Napominje da su oba nacionalizma spremna odgovoriti na sukob, što pokazuje da oba posjeduju militarizam. Utjecaj militarizma nije moguće dokinuti, ali drastične redukcije te pojave nastaju ako se formiraju supranacionalizmi u okviru kojih je potrebna suradnja među članovima – npr. europski supranacionalizam prisutan u Europskoj uniji.

U petom poglavlju “Supranationalisms and Support for Security Cooperation in Europe” Powers se upravo bavi pitanjem supranacionalizma i podrške sigurnosnoj suradnji u Europi. Nastoji provjeriti utjecaj osnove te sadržaja nacionalizma na stavove o međunarodnoj suradnji. Europska je unija odabrana zbog činjenica da su države u njoj postigle najvidljiviju međudržavnu sigurnosnu suradnju. U okviru EU-a

postoje debate oko europskog supranacionalizma koji parira tradicionalnim nacionalizmima. Pitanje sigurnosne integracije stalno je na dnevnom redu i poznato je Europljanima. Autoričine su početne pretpostavke da će supranacionalisti koji zagovaraju jednakost više zagovarati suradnju i iskazivati veće povjerenje prema drugima, a da će zagovornici jedinstva manje zagovarati suradnju i iskazivati veće nepovjerenje prema drugima. Uz to se odlučuje provesti analizu na europskim elitama kako bi odredila koji je supranacionalizam zastupljeniji. Za testiranje koristi podatke iz javnih anketa i anketa elita iz 2007. i 2009. godine u sklopu projekta IntUne, koje pokrivaju 16 članica EU-a te postavljaju pitanja o povjerenju i suradnji u okviru EU-a. Podacima o tome što za ispitanike znači biti Europljaninom pridodaje neovisne varijable jedinstvo i jednakost kako bi odredila utjecaj na odgovore ispitanika o razvoju sigurnosne suradnje. Analizom rezultata dokazuje prijašnju pretpostavku da ispitanici koji izražavaju supranacionalizam zasnovan na jednakosti pokazuju veću sklonost suradnji od onih koji izražavaju supranacionalizam zasnovan na jedinstvu. U istraživanju supranacionalizma kod elita dolazi do zaključka da je jednakost znatno zastupljenija kao osnova supranacionalizma te da su stoga elite važni pokretači suradnje u Europi. Kao dodatnu vanjsku provjeru proučava istraživanje Eurobarometra iz 2019. godine i dobiva slične rezultate kao u prijašnjoj analizi podataka.

U šestom poglavlju “Conclusions” Powers sažima prijašnja poglavlja i upućuje na način na koji knjiga razvija teoriju nacionalizma u međunarodnim odnosima. Prvo, sintetizira istraživanja o nacionalizmima i supranacionalizmima te ih kom-

binira u jednu teoriju. Drugo, ta teorija prati trag dokaza o poveznici nacionalizma s militarizmom i supranacionalizma sa suradnjom. Konačno, autorica kreira generaliziranu tipologiju nacionalizama zasnovanu na ljudskoj interakciji, za što se oslanja na psihologiju. Dokazi predočeni u knjizi imaju implikacije i za istraživanja u okviru međunarodnih odnosa jer se kose s prevladavajućim diskursom o nacionalizmima i supranacionalizmima, što bi moglo dovesti do potencijalnih promjena. Knjiga također ukazuje na pozitivan utjecaj inkorporacije psihologije u proučavanje nacionalizma unutar međunarodnih odnosa. Ostatak poglavlja autorica posvećuje otvorenim pitanjima, kvalifikacijama i smjerovima mogućih budućih istraživanja nacionalizama u međunarodnoj politici.

Zaključno, Powers u svojoj knjizi pokušava osporiti dosadašnji diskurs o nacionalizmu i supranacionalizmu preispitivanjem same osnove (jedinstvo/jednakost) na kojoj su izgrađeni. Uz to pokazuje da je nacionalizam u današnjem svijetu još uvijek neizbježan element proučavanja djelovanja

aktera u međunarodnim odnosima, poglavito u vezi s pitanjima militarizma i suradnje. Knjiga doprinosi i konstruktivističkoj teoriji međunarodnih odnosa jer pokazuje da nacionalizmi/supranacionalizmi, ovisno o konstrukciji, utječu na percepciju drugih aktera. Iako na trenutke zna biti redundantna zbog učestalog ponavljanja pojedinih tvrdnji, knjiga pruža značajan uvid u fenomen nacionalizma. Različite osnove nacionalizama/supranacionalizama neosporno su njen glavni doprinos, a sama koncepcija, koja odvaja nacionalizam kako ga shvaća Powers od dosadašnjih, ima potencijal da promijeni dominantni diskurs. Za kraj još treba reći da se nacionalizam sve više pokušava zanemarivati kao fenomen u svijetu tvrdnjama da pripada prošlosti, ali neka nas to ne zavara. Nacionalizam je i dalje itekako živ i prisutan posvuda, iako se možda manifestira na drukčiji način. Upravo zato ova knjiga može postati novi smjerokaz na putu da ga jasnije shvatimo. Svatko zainteresiran za proučavanje nacionalizma i međunarodnih odnosa trebao bi je pročitati.

*Domagoj Fuk
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*